

Recenze knihy Dušana Drbohlava a kol. „Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?“

Tereza Modráková

Abstrakt:

Cílem knihy je přiblížit problematiku migrace v ČR v její vývojové perspektivě s důrazem na deskripci demografických, ekonomických, politických či postojových aspektů. Situace Česka v této oblasti je pak komparována s ostatními státy střední Evropy. Hlavní přínos knihy nelze spatřovat ani tak v poskytnutí nových informací založených na empirickém výzkumu, jako spíše v systematickém popisu migrační reality Česka pomocí známých i méně známých skutečností a souvislostí.

Kolektiv autorů výzkumného centra GEOMIGRACE při Katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze pod vedením Dušana Drbohlava představil v květnu 2011 českým čtenářům knihu s názvem „Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?“.

Knihou těží z výzkumu realizovaného Drbohlavovým týmem s názvem IDEA¹, který byl realizován v letech 2007-2009 a zapojilo se do něj 11 výzkumných institucí z devíti zemí EU². Cílem výzkumu bylo poskytnout podklady pro komparativní analýzy těchto zemí, které měly sloužit pro tvorbu evropské migrační politiky. Kniha je rozšířenou verzí výzkumné zprávy zaměřené na Česko, přičemž je doplněna kapitolou věnující se postavení migrantů v českém sociálním systému, komparaci migračních trendů ve střední Evropě (v Česku, Polsku a Maďarsku) a dopadům ekonomické krize na migrační realitu Česka. Výzkum vychází z konceptuálního rámce, podle kterého se migrační vzorce zemí mění v závislosti na úrovni socioekonomické vyspělosti³. Podle autorů knihy se transformující se země střední Evropy proměňují ze zemí emigračních na

¹ IDEA - Mediterranean and Eastern European Countries as New Immigration Destinations in the European Union, CIS-CT-2006-04446. Výzkum byl financován ze 6. rámcového programu Evropské komise.

² Francie, Rakousko, Španělsko, Portugalsko, Itálie, Řecko, Polsko, Maďarsko a Česko.

³ Za podmínky existence demokratického a svobodného režimu.

saldově imigrační podle podobné migrační trajektorie, jakou prošly země západní a poté jižní Evropy v minulosti.

Kniha je členěná do osmi kapitol, které na sebe navazují jen volně. Jednotlivé kapitoly se k definovanému konceptuálnímu rámci tzv. migračního přechodu explicitně nevztahují. V první a druhé kapitole je čtenář seznámen s migračním, společenským a hospodářským vývojem jak před rokem 1989, tak v porevolučním období - do roku 2008, které je obohaceno také sociálněekonomickým a demografickým vývojem. Čtenáři je přehledně představena migrační realita prostřednictvím podrobných statistických dat, která odkrývají strukturu migrantů z hlediska země jejich původu, pobytových statusů, pracovních zařazení apod. Kladně lze hodnotit nástin prostorového rozmístění cizinců v Česku a především v rámci Prahy, jakožto městě s nejvyšším počtem cizinců v ČR. Ačkoliv jsou statistické údaje nepochybně velmi důležitým zdrojem informací, měly by být výchozím bodem pro další interpretace. Bohužel toho se v knize ne vždy dočkáme. Autoři číselné hodnoty čtenáři předestřeli leckdy bez snahy o jejich další interpretaci či alespoň vztahení k tématu migrace a čtenář se chvílemi ztrácí v jejich záplavě⁴.

Třetí kapitola se věnuje zejména odrazu migračního vývoje v opatřeních migrační a integrační politiky v letech 1990 až 2008⁵. V knize je vývoj přehledně kategorizován do čtyř období (1990 – 1992, 1993 – 1998, 1999 – 2002, 2003 – 2008), v jejichž rámci je pozornost soustředěna zvláště na opatření obou výše zmíněných politik. Jednotlivá období se liší změnami v migrační realitě, vznikem nových koncepčních řešení, hospodářským vývojem země či změnami souvisejícími se vstupem ČR do EU. Podle autorů nelze obdobím jednoznačně přiřadit příklon k restriktivním nebo liberálním opatřením. Není však jasné, proč autoři alespoň nenastínili politické změny související s obdobím ekonomické krize, ač se této problematice později věnují ve zvláštní kapitole. Některá opatření (např. Zelené karty), o kterých se zde pojednává v rámci období 2003 - 2008, byla totiž uvedena prakticky ve stejnou dobu jako např. program „dobrovolných návratů“ (zavedený Ministerstvem vnitra ČR pod vedením Ivana Langera), o kterých není v této kapitole ani zmínka. Kladně lze naopak hodnotit doplnění kapitoly o způsoby nabývání českého občanství.

Cílem čtvrté kapitoly je seznámit čtenáře s integrací migrantů v ČR. Pozornost je soustředěna na samotnou integraci, na indikátory míry integrace a dále na možnosti politické participace či postavení cizinců v rámci českého sociálního systému. Výsledkem úspěšného integračního procesu je podle autorů „*takový stupeň začlenění migrantů do společensko-ekonomického, právního, politického, kulturního a*

⁴ Příkladem je popis situace pracovního trhu v ČR (2010: 65-68). Situace na českém pracovním trhu má nepopiratelnou vazbu na migrační vývoj. Čtenáři je ovšem ponechán plný prostor pro nalezení souvislostí; v samotném textu není jediná zmínka o jejich propojení.

⁵ Migrační politika je chápána v užším pojetí - bez naturalizační a integrační politiky, jež jsou chápány jako politiky státního občanství.

geografického systému většinové společnosti, kdy migranti zastávají ve společnosti podobné postavení jako členové majoritní populace“ (2010: 91). Autoři deklarují stanovisko, že postavení migrantů v rámci integračního procesu lze měřit indikátory statistické povahy. Sledují přitom tři hlavní sféry integrace - *strukturální, kulturní a identifikační*. Snaha o jejich operacionalizaci do jazyka indikátorů však čtenáři přinese zklamání. Po nastínění konkrétního indikátoru u jednotlivých sfér následuje buď popření vypovídací hodnoty jeho užití, nebo informace o nemožnosti dohledání dat pro jeho konstrukci.⁶ Po přečtení kapitoly tak čtenář zjistí, že ani jeden indikátor není de facto použitelný. V knize také není vůbec zmíněna možnost využití indexu MIPEX⁷, který sice neměří integraci jako takovou (hodnotí legislativní podmínky, v nichž se integrace odehrává), ale je používaným komparativním nástrojem jak mezi státy, tak ve vývojovém hledisku.

Za zdařilejší naopak považují popis postavení cizinců v rámci sociálního systému, kdy je důraz kladen zejména na diskriminační charakter nemožnosti čerpání některých sociálních dávek imigranty, přestože do systému sociálního pojištění během participace na trhu práce odvádějí finanční příspěvky (pojistné).

Pátá kapitola knihy se věnuje dopadům migrace na českou společnost – a to po stránce ekonomické, demografické, bezpečnostní a všímá si též problematiky vytváření etnických územních enkláv. Autoři poukazují na to, že „*vliv migrace a migrantů na kulturní a demografické změny, stejně jako např. na hlubší změny sociálních struktur obyvatelstva, je dosud spíše marginální*“ (2010: 117). Očekávají však, že se tyto dopady do budoucna se zvýšením počtu migrantů zvětší.

Šestá kapitola stručně pojednává o postojových orientacích členů přijímací společnosti vzhledem k lidem jiného etnického původu. Vychází ze sociologických průzkumů realizovaných Centrem pro výzkum veřejného mínění, přičemž veškeré analýzy zde končí u prostých procentuálních vyjádření postojů respondentů na dané otázky a nevěnují se například dalšímu hledání spojitostí mezi závislými a nezávislými proměnnými.

Sedmá kapitola přináší srovnání tří postkomunistických střeoevropských zemí – Česko je srovnáno se situací Maďarska a Polska. Tato komparace je rozhodně velmi zajímavým doplněním knihy a umožňuje čtenáři seznámit se specifickou situací Česka. Podle autorů jsou společnými rysy migrační a integrační reality těchto zemí např. nízké procento přiznaných statusů mezinárodní ochrany, převažující typ migrace (pracovní –

⁶ Například se tak dozvíme, že jedním z použitelných indikátorů pro socioekonomickou integraci je míra nezaměstnanosti. Vzápětí ovšem následuje poznámka o tom, že migranti ze třetích zemí nemohou být oficiálně nezaměstnaní, jelikož se k zaměstnání váže povolení k pobytu a ztratili by tím možnost pobývat na území ČR. Navíc také srovnání jeho hodnoty s referenční mírou nezaměstnanosti přijímací společnosti je nesmyslné. Indikátor míry nezaměstnanosti tedy nelze využít. Není tak mnohdy zřejmé, z jakého důvodu je indikátor vlastně zmíněn vzhledem k reálné možnosti jeho užití.

⁷ Více na <http://www.mipex.eu/>

ať už cirkulární nebo dočasná), nízká míra integrace, či stav, ve kterém migranti nevytváří segregované etnické enklávy. Zajímavé by bylo také zařazení Slovenska.

Kapitola osmá, zabývající se dopady ekonomické krize na migrační situaci, je stručným shrnutím problematiky doposud spíše nové, jejíž výzkumy se teprve realizují. Přesto je napsaná věcně a poskytuje poměrně ucelený pohled jak na měnící se migrační politiku Česka, tak na problémy, se kterými se migranti v krizi museli potýkat.

Závěrečná kapitola knihy se spolu se shrnutím obsahu jednotlivých kapitol znovu vrací ke konceptu tzv. migračního přechodu, který je prezentován na začátku knihy - „*státy mění charakter své migrační situace s měnícím se socioekonomickým stupněm své vyspělosti*“ (2010: 150). Podle autorů transformace jednotlivých zemí probíhá specificky v závislosti na geografické poloze, migračních vazbách a trasách z minulosti a na mezinárodním kontextu probíhající transformace. S touto premisou autoři v textu knihy nepracují jinde než v úvodu a závěru. Alespoň zde se tak dočkáme uzavření pomyslného kruhu nastíněných poznatků s teoretickým rámcem.

Kvalita jednotlivých kapitol kolísá jak po stránce formální, tak obsahové. Jejich autorství však v kolektivu autorů nelze dohledat, což je přinejmenším netradiční. Přitom je evidentní, že každá kapitola byla napsána částečně nezávisle, jelikož se některé informace opakují a jsou psány jiným stylem. V důsledku zmíněných nedostatků pak bohužel kniha působí poněkud nekonzistentním dojmem. Na druhé straně lze ocenit odkazy na jiné kapitoly přímo v textu, což čtenářům umožní snadnější orientaci v obsahu knihy. Díky tomu lze knihu číst nejen jako celek, ale také pouze vybrané kapitoly bez ztráty orientace či kontextu.

Nelze pochybovat o tom, že kniha Dušana Drbohlava a jeho týmu je rozhodně užitečným shrnutím problematiky migrace a integrace v Česku. Je psaná jednoduchým jazykem bez nutnosti znalosti odborné terminologie a po čtenáři nevyžaduje předchozí akademické zkušenosti či znalosti daného tématu. Lze ji tak doporučit spíše neodborné veřejnosti se zájmem o problematiku migrace. Sociální vědce by však čtení knihy mohlo zklamat mnohdy banálními tvrzeními, která jsou všeobecně známá, a užíváním pojmů bez definičního ukotvení. Časté zjednodušování a opakování známých faktů jsou tak daní za jednoduchost a umožnění četby širokému okruhu čtenářů.

DUŠAN DRBOHLAV (et al.). 2010. Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme? Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 207 s.

O autorce:

Tereza Modráková je absolventkou oboru sociologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně a ekonomie na Provozně ekonomické fakultě Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně. Ve svých pracích se věnovala problematice integrace migrantů do společnosti, migrační a integrační politiky, indikátorů integrace či dopadů stárnutí populace. V současné době se podílí na realizaci vzdělávacích projektů orientovaných na rozvoj metodologického vzdělání v sociálních vědách a na vzdělání středního zdravotnického personálu v rámci OP Vzdělání pro konkurenceschopnost. Kontakt: tereza.modrakova(AT)gmail.com.